

MISCELLANEA HISTORICA (II).
ADDITAMENTA ICONOGRAPHICA (I)

In honorem Paul Păltănea, istoric octogenar

Dan RĂPĂ-BUICLIU

Descoperirea unor noi reprezentări artistice în contextul celor editate, piese ce se încadrează în domeniul iconografiei istorice¹ cu referire la portretele voievozilor/principilor/domnilor din Țările Române, din epocile medievală și modernă, constituie o cerință motivată de stadiul actual al investigației în domeniul istoriografiei naționale, care este capabilă să redimensioneze cadrul structurii tematice și analitice* a repertoriului iconografic național (studii și album).

Dintr-o lucrare cu tematică iconografică istorică în curs de finalizare, prezentăm un segment, - un fișier cultural-artistic ce reliefează noi elemente privind biografia și imaginea în iconografia epocii lor, privind domnitorii Alexandru Constantin Moruzi, Scarlat Calimach și Grigore al V-lea Alexandru Ghica.

¹ N.Bălcescu, *Despre portretele principilor Țării Romanesci și ai Moldovei ce se află în Cabinetul de Stampe de la Biblioteca Regală din Paris*, în: „Magazin Istoric”, tom 4, București, 1847, p. 212-220; D.A. Sturdza, *Memoriu asupra portretelor domnilor români*, în: „Analele Societății Academice Române”, S.I., tom 6, București, 1876, p. 133-156; Ioan C. Filitti, *Din iconografia noastră laică*, în: „Convorbiri literare”, martie 1924; I.D. Ștefănescu, *Contribution à l'étude des peintres murales valaques*, Paris, 1928; N.Iorga, *Portretele domnilor români după portrete și fresce contemporane*, Sibiu, 1930; Idem, *Portretele doamnelor române*, București, 1937; G. Oprescu, *Țările Române văzute de artiști francezi*, București, 1936; Marcu Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox*, București, 1937; C.I. Karadja, *Despre iconografia domnilor români în veacul al XVII-lea*, în: „Revista istorică”, ianuarie-martie 1941; Teodora Voinescu, *Portretele lui Ștefan cel Mare în arta epocii sale*, în: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964.

* Avem în vedere diversitatea planurilor, maniera artistică, modalitatea tehnică și suportul material de prezentare plastică [pictură - frescă, tempera, ulei, acuarelă; sculptură - în lemn, metal, piatră, marmură, os (basorelief, statui, medalioane), miniatură, desen manuscris, broderie, țesătură (covoare, tapiserii), orfevrărie, ceramică, gravură, stampă, litografie, imprimare, dagherotip, fotografie] a efigiei personalităților istorice, identificarea corectă a paternității și sublinierea autorității artistice a semnatarilor, conexiunea informațiilor documentare subsumate fișelor descriptive nominalizate “Personală”.

**ALEXANDRU CONSTANTIN MORUZI (? – 1816),
Domnul Moldovei (1792, 1802-1806) și al Țării Românești (1793-
1796, 1799-1801)**

I. Portrete edite (completare comentariu și bibliografie)

I.1.-2. Alexandru C. Moruzi, Domnul Moldovei (1792-1793), în costumație de ienicer și cu cabaniță de învestitură.

Gravură contemporană, două tiraje (?) cu datarea [1791] și [1792 martie]; autor: L.M. Halbon.

Bibliografie: N.Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, p. XIV, pl. 185; C.I. Karadja, *Un editor suedez despre noi: Iacob Ionas Bjoernstahl*, în: „Revista istorică”, ian.-febr. 1920, p. 49-52; Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut*, vol. II, București, Ed. Meridiane, 1987, p. 142, pl. 77 (stilizare).

I.3. Alexandru C. Moruzi, Domnul Țării Românești (1793-1796), pictură ulei pe pânză, autor: N. Lytra, datare: [1793-1800].

Tablou existent în Muzeul Societății Istorice și Etnologice din Atena.

Bibliografie: N. Iorga, *op.cit.*, pl. 186a; Marcu Beza, *Urme românești în Grecia*, p. 117-119; Virgil Căndea, Constantin Simionescu, *Prezențe culturale românești. Bulgaria, Iugoslavia, Grecia*, Asociația „România”, vol. IV, București, 1987, p. 131, pl. 135; Florin Marinescu, *Étude généalogique sur la famille Mourouzi*. „Tetradia ergasias”, 12, Atena, 1987, fig. 5; V. Căndea, *Mărturii românești peste hotare*, vol. I, p. 129, poz. 405.

I.4. Miniatură de Grigore [monahul], în: Condica mănăstirii Radu Vodă; f. 17^v, datare: 1794.

Exemplar existent în fondurile Arhivelor Naționale din București.

Descriere: Compoziție miniată: Voievodul Al.C. Moruzi pe tron, înconjurat de boieri, având lateral pe Voievodul ctitor Radu Vodă pe tron și, de o parte pe arhimandritul Ignatie care ține în mâini condica mănăstirii Radu Vodă; sus: Sf. Treime (cu inscripție greacă), jos: chivotul mănăstirii Radu Vodă.

Bibliografie: Al. Alexianu, *op.cit.*, vol. II, București, Ed. Meridiane, 1987, p. 142 (se indică datarea: 1793!); Gheorghe Popescu-Vâlcea, *Miniatura și ornamentul manuscriselor românești*, București, Ed. Meridiane, 1998, p. 80, pl. 68.

I.5. Gravură, în: Gheorghe Răducanu Golescu, Atlas i hartis i periehon.../Atlas sau Harta Țării Românești, Viena, 1800, greacă; autor: Carol Schindelmayer, în Viena, datare: 1800.

Gravură omagială: cadru ovalizat de portret dedicatoriu aflat în primul atlas românesc de hărți; în legendă: text grecesc.

Descriere: personajul voievodal/princiar cu înfățișare majestuoasă cu însemnul puterii (sceptrul) și flancat de stemele Țărilor Române.

Exemplare hărți: Biblioteca Academiei Române, H.III-337; H-869 BXXI-3.

Bibliografie: N.Iorga, *op.cit.*, pl. 184; Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche*, tom II (1716-1808), București, 1910, nr. 630, p. 420-421; D. Râpă-Buicliu, *Bibliografia Românească Veche. Additamenta bibliographica, I (1536-1830)*, Ed. Alma, Galați, 2000, p. 346.

I.6. *Pictură modernă în fresca de la Biserica „Sf. Spiridon” din Iași, datare: [1803-1806]*

Bibliografie: N. Iorga, *op.cit.*, pl. 186.

I.7. *Gravură de Luigi Mayer, inclusă în albumul lui Sir Robert Ainslie, Views in Turkey in Europe and Asia, comprising Romelia, Bulgaria, Walachia, Syria and Palestine, selected from the collection of Sir Robert Watts, With an elucidative letter-press. Published March 1st 1801, by the Proprietor William Watts no. 13, London Street, Fitzroy Square London, in folio mare, album.*

Gravura este realizată de artistul italian Luigi Mayer (care a fost însoțitorul ambasadorului englez Sir R. Ainslie, în vizita sa protocolară la Curtea domnească a lui Al.C. Moruzi, Domnul Țării Românești, din București), în anul 1793, reprezentând sala de recepție din Palatul domnesc, în care are, pe fundal, un tron ridicat pe un soclu cu șase trepte, având deasupra turaua Sultanului Selim III (1789-1807). Tronul reprezintă simbolul suzeranității Devletului.

În partea dreaptă a sălii se află un divan, așezat pe o estradă cu două trepte ce se întinde până în colțul încăperii spre un perete lateral, având deasupra o sabie turcească (simbolul autorității domnești, delegată de suzeran). Sub sabie, pe divan, stau așezați Voievodul îmbrăcat în caftan, cu calpac pe cap, în conversație cu interlocutorul, Sir Robert Ainslie.

În compoziție se mai observă, frontal, de-a lungul peretelui, se află suita ambasadorului formată din patru persoane, în poziția șezând pe divan, având alături un singur boier muntean (probabil dragoman/interpret); în stânga: doi demnitari purtând tuiurile de Pașă/Bei ale Domnitorului, care sunt urmași de un șir de boieri cu toiege în mână (simbolul demnității lor de înalți sftetnici ai Divanului domnesc), secondăți de o ceată de slugi ce duc talere cu fructe.

În general, compoziția respiră o atmosferă destinsă, de recepție/audiență pusă sub semnul receptivității și convorbirilor diplomatice, dar și a ospitalității față de o înaltă oficialitate a Angliei, aflată în vizită

diplomatică, investită totodată și cu misiune de informare secretă, de consemnare a unor realități politice, sociale și cultural-istorice din țările vizitate.

Bibliografie: C.I. Karadja, *O gravură necunoscută*, în: „Revista istorică”, an VIII, 10-12, oct.-dec. 1922, p. 188-189.

II. Portrete inedite

II.1. Pictură – ulei pe pânză, 104x75, stare de conservare mediocră; cadru compozițional incomplet, decupat în partea de jos, cu cracheluri mici, suprafețe roase care nu afectează serios ansamblul iconografic.

Obs. Decuparea s-a efectuat nu în timpul deținerii piesei de către familie (având în vedere rațiunea și sentimentele posesorilor pentru acest tablou), ci ulterior, cauzată, probabil, de preluarea și conservarea defectuoasă în perioada anilor '50, fapt ce explică și lipsa ramei și a prezența crachelurilor și rosăturilor.

Descriere: Personajul princiar Alexandru C. Moruzi ni se înfățișează în poziție majestas, în picioare, îmbrăcat cu costum oriental de epocă, cu feregea și cu ișlic cu colț pe frunte, cu brâu din care iese mânerul unui hanger oriental cu decor (încrustat și perlat (?) la gardă), cu mâna dreaptă la piept, având în degetul mic un inel din aur cu piatră – bumb (diamant fațetat) și numărând mătăniile din șirag și cu mâna stângă în jos (cadrul este decupat de la antebraț, subl.ns.). Personajul princiar are privirea severă dar netensionată. Datare: ante 1806; autor incert: Giorgio/Iordache Venier (?)

Depozit: Muzeul Județean de Istorie Galați, Colecția de Artă Plastică, nr. inv. 5259.

Proveniența: familia princiară Moruzi și descendenții săi.

Notă. Încercăm să dăm o posibilă explicație privind proveniența, reconstituind circulația piesei iconografice în timp, spațiu și la posesorii ei, în perioada 1816-/1821-1948. Tabloul a intrat - după 1816, în posesia beizadelei Dimitrie Al. Moruzi (n. Fanar/Constantinopol, 1788 - +Pechea-Galați, 6.06.1844), care, după anul 1821 – an tragic pentru destinul familiei Moruzi este nevoit să fugă din Constantinopol/Istanbul în Rusia, la Odesa și Sct. Petersburg (între 1822-1828), apoi se instalează în Moldova din anul 1829, fiind proprietar de moșie și a unui conac la Pechea, ținutul Covurlui.

Aici a constituit una din puținele și valoroasele saloane boierești, fiind adesea vizitat de diverse personalități. În acest context trebuie amintit faptul că Dimitrie Al. Moruzi, „cneazul” din Pechea a fost un cărturar distins, poliglot, amfitrion cu larg orizont literar, un poet – autor al unei antologii în versuri, *Pointikai Meletai*, Paris, 1825, în greacă, traducător în greacă a ediției lui Racine, *Phedre* (imprimare la Hermoupolis/Syra, 1825). Cneazul a fost inițiator al unui interesant proiect de grădină botanică (circa 1842-1844), la Pechea, sprijinit de botanistul elvețian Charles Guébbardt.

După decesul cneazului, tabloul a intrat în colecția familiei fiului său, Alexandru D. Moruzi (n. 1817, Fanar/Constantinopol - + Galați, 6.02.1878), deputat de Galați, senator în Parlamentul României, primar de Galați (1871-1883), un edil de excepție; umanist, autor al unor valoroase lucrări de economie politică, pictor amator; căsătorit de 4 ori, cu Hermiona, fiica lui Gheorghe Asachi (între anii 1838-1844), cu Ecaterina Manu (între anii 1845-1848), cu Eliza Balș (între anii 1852-?) și apoi cu Adela Sturdza.

În acest timp - 1844-1878, piesa fiind una dintre mărturiile și atributele incontestabile ale descendenței princiare a posesorului Al.D. Moruzi, circulând între com. Pechea și cealaltă reședință de la Galați. Astfel, piesa a fost vizionată de numeroase persoane din high life, de seria de invitați - politicieni și intelectuali, precum și de unele rude prin alianța de familie.

De precizat că nu subscriem la o realizare plastică a piesei datorată pictorului neprofesionist Al.D.Moruzi, de la care însă avem un portret al generalului Gheorghe Magheru (Viena, 1849). Piesa a rămas la Galați, la moștenitorul - Sebastian Al. Moruzi (Pechea, 1865 - +București, 6.01.1950), inginer, deputat și prefect al județului Covurlui.

E posibil ca tocmai de la această persoană, care a suferit, și el, regimul confiscării forțate din 1948 a bunurilor familiei, piesa luată în discuție să ajungă, în fondul vechi al instituției muzeale din Galați, constituind un bun patrimonial cultural muzeistic.

Bibliografie: Mihail-Dimitrie Sturdza, *Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique*, Paris, 1983, p. 356-359; Florin Marinescu, *Étude généalogique sur la famille Mourouyi*, Athènes, 1987 (Centre de Recherches Néohelléniques, Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, „Tetradia Ergasias”, 12), p. 43-62, 77-84; Adrian Silvan Ionescu, *Momentul 1848 în plastica documentaristică*, în: „Revista istorică”, S.N., tom X, 5-6, București, 1999, p. 514; Georgeta Penelea-Filitti, *Moruzi din satul Moruzanda - în scaunele domnești de la București și Iași*, în: „Magazin istoric”, S.N., an. XXXI, 3(360), 1997, p. 59-63.

SCARLAT CALIMACH,

Domnul Moldovei (1806, 1807-1810, 1812-1819)

I. Portrete edite (comentariu și bibliografie - adăugire)

I.1. Pictură - ulei pe pânză; pictor: Le Baron Ludovicus de Kreuchely de Schwerdberg; datare ante 1816.

Notă: baronul Ludovicus de Kreuchely de Schwerdberg, de origine nobiliară; profesor, consul al Prusiei.

I.2. *Gravură*. Autor: Blasius Höfel; datare: [1816-] 1817.

Compoziția menționează realizatorii: desenatorul - pictor Le Baron Ludovicus de Kreuchely-Schwerdberg și gravorul Blasius Höfel, calcograf, gravor și litograf austriac, profesor la Academia Militară din Neustadt.

Descriere: compoziția (în medalion) înfățișează personajul princiar în caftan și ișlic, având pe fundal drept decor: o coloană și o perdea de mătase, respectiv profilul Mănăstirii Cetățuia din Iași.

Bibliografie: Émile Benezit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs de tous les temps*, tome 4, Paris, 1951, p. 719; *Kōdix politkos.../Codicele civil al Principatului Moldova/Codicele Calimach*, Iași, Tipografia lui Emmanuel Vernardos, Partea I, 1816-1817, foaie liminară; E. de Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, ediția N. Iorga, București, 1897, p. LV; N. Iorga, *Portretele domnilor români*, pl. 201.

I.3. *Pictură tempera*; autor anonim; tablou în biserica „Sf. Spiridon” Iași.

Bibliografie: N. Iorga, *op.cit.*, pl. 202.

II. Portrete inedite

II.1. *Stampă** religioasă greacă, autor: anonim; datare: 1833 martie 10 (v. inscripția greacă și slavonă din registrul de jos al piesei iconografice).

Stampă compozită, omagială unuia dintre patronii materiali ai bisericii atomite; existentă la Mănăstirea „Sf. Pantelimon” - Muntele Athos, Grecia.

Descriere: Cadrul tabloului este inscripționat în trei registre orizontale (de sus în jos): [I] - Trei personaje; în centru - icoana Sf. Pantelimon, având sus inscripția greacă, flancate - în dreapta - de portretul (bust) al Domnului Moldovei, „Skarlatos Kallimachis” (cu inscripție greacă), având ca model desenul și gravura lui Lud. Kreuchely-Schwerdberg - Blasius Höfel, și, în stânga - de portretul ieromonahului grec Sava;

[II] - Stampă centrală - imagine de ansamblu a mănăstirii „Sf. Pantelimon” și a împrejurimilor acesteia;

[III] - Inscripția bilingvă, în dreapta (în greacă); în stânga (în slavonă) - ambele au aceeași datare: „1833 martie 10”.

Notă. Stampa urmează, în general, linia iconografică a seriei de gravuri și litografii tip *Proschinitarul Sf. Munte*, ce este realizată în redacție bilingvă în secolul al XIX-lea.

Stampa a fost imprimată, probabil, într-un tiraj satisfăcător care să răspundă scopului lucrativ de colportaj material al autorității ecleziastice - stăreția Mănăstirii „Sf. Pantelimon” - Muntele Athos, Grecia, care a patronat

* Anexă, pl. IV.

tipărirea, și, indirect a mediat o dublă ipostază stampală: votivă și laică – portretul lui Scarlat Calimach, Domnul Moldovei, unul din ctitorii mănăstirii.

Bibliografie: Marcu Beza, *Urme românești la Muntele Athos*, în: „Boabe de grâu”, an IV, nr. 10, oct. 1933, p. 395; N. Iorga, *Portretele...*, pl. 201; Teodor Bodogae, *Danii românești la Athos*, în volumul: „Românii și Muntele Athos”, Editura Paralela 45 – Destin, București, 2001, p. 259.

**GRIGORE AL V-LEA (ALEXANDRU) GHICA,
Domnul Moldovei (1849-1856)**

1. *Pictură* ulei, în biserica „Sf. Spiridon” din Iași.

Pictor anonim, portret contemporan [1854-1856].

Descriere: Domnitorul Grigore al V-lea Alexandru Ghica în uniformă de general (mare ținută), cu cuca domnească, cu agrafa din aur și perle și cu panaș; pieptul este plin de decorații (în număr de patru) străine ce i s-au conferit: portretul miniatural al sultanului Abdul Medjid, ordinul otoman Nisan-El-Iftikhar, Ordinul otoman Medjidie.

2. *Pictură* ulei pe pânză

Pictor anonim; portret contemporan, datare: [1854-1856].

Piesă la Muzeul Național Militar, București, inv. 24643.

Descriere: Domnitorul Grigore al V-lea Alexandru Ghica în uniformă de general (mare ținută), model 1846; cu capul descoperit; cu toate decorațiile străine, cele otomane primite de la Sultanul Abdul Medjid (1839-1861); Ordinul Semiluna Roșie; Ordinul Nișan-El-Iftikhar, cu briliante; portretul miniatural al Sultanului; Ordinul rus „Sf. Ana”, cl. I-a cu eșarfă; având mâna stângă pe garda sabiei princiare.

Bibliografie: N. Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1931, pl. 221; Floricel Marinescu, Maria Radovici, *Personalități din Țara Românească și Moldova distinse cu decorații străine în primele șase decenii ale secolului al XIX-lea*, în: „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, vol. 14-15, București, 1981-1982, p. 132.

3. *Stampă*. Autor anonim, portret contemporan, datare: [1850-1856].

Piesă existentă în anul 1934 în sala de expoziții a Academiei Române București. Actualmente se află în colecțiile Bibliotecii Naționale a României (Cabinetul de Stampe), București.

Descriere: Personajul princiar înfățișat bust, cu capul descoperit îndreptat spre stânga, îmbrăcat cu uniformă de general (mare ținută), cu cămașă albă cu plastron și cu papion alb, având pe piept, în stânga, o decorație.

Bibliografie: Ioan C. Băcilă, *Secția Stampelor de la Academia Română*, în: „Boabe de grâu”, an V, nr. 4, București, 1934, p. 193, foto [1]; Notă: La Biblioteca Academiei Române, Cabinetul de Stampe se află exemplare-gravuri și litografii cu portretul lui Grigore al V-lea Alexandru Ghica, sub cotele: G.F. 19 II - Boquin-1 (litografie); G.F. II Boquin-3; G.F. 19 I-Adolphe-1; G.S. 98 (498).

4. *Pictură*, ulei pe pânză (129x93 cm), pictor anonim, datare: [1850-1856], pe spatele pânzei tabloului, însemnarea cu tuș negru: „W. Coller et. C. in Wien Vormals J. Hall”; stare de conservare: bună.

Proprietar: Muzeul Județean de Istorie Galați, nr. inv. 5259.

Descriere: Personajul princiar, descoperit, în uniformă de general (mare ținută) având pe piept un colan, două decorații (otomane): Ordinul Semiluna Roșie și Ordinul Nișan-El-Iftikhar cu briliante, își sprijină mâna stângă pe sabia domnească de investitură; fundalul tabloului este alcătuit dintr-o perdea de catifea, în dreapta, iar în stânga, o perdea cu motiv fitomorf.

Proveniența piesei iconografice: achiziție de la publicistul Radu Beldiman, actualmente secretar la Jockey Club București, moștenitor pe linie maternă, din Magdalena Beldiman-Rosetti, moștenitoare a Lidiei Filipescu (născută Hangerli), soția diplomatului Gheorghe Constantin Filipescu (nepotul Nataliei Ghica, fiica domnitorului).

Notă: Pentru obiectele aparținând aceluiași personaj, alcătuint ansamblul de piese complementare ținutei de general și domnitor (sabia de investitură din oțel, curbată, cu garda bătută în pietre având în centru o rozetă, cu mânerul perforat prevăzut cu fir aurit împletit, epoleții din alamă; bicornul cu broderie și torsadă din fir auriu în formă de ciucuri, cu cocardă bicoloră din mătase (albastră și roșie), cu un nasture având stema Principatului Moldova și cu penaj tricolor (roșu, albastru și alb); de asemenea, pentru alte două săbii de ofițer de infanterie, vezi Cristian M. Vlădescu, *Sabia de investitură, două săbii de ofițer de infanterie, epoleții și bicornul care au aparținut lui Grigore Alexandru Ghica* (colecția dr. Grigore Ghycka), în: „Studii și materiale de muzeografie și istorie militară”, vol. 14-15, București, 1981-1982, p. 220-223 (descendentul domnitorului, dr. Grigore Ghycka este actualmente decedat, obiectele descrise în proprietatea familiei).

În altă ordine de idei, posedăm - grație donației avocatului Alexandru Grigore Ghyka - o copie după actul de deces al domnitorului, care s-a sinucis la 24 august 1857, la Le Mée-sur-Seine, eliberat de Primăria orașului Le Mée-sur-Seine, prin confirmare de martori, printre care profesorul parizian Jean Alexandre Vaillant, filoromân, amicul defunctului (subl.ns. D.R.B.).

Bibliografie: Cristian M. Vlădescu, *Uniformele armatei române...*, București, Ed. Meridiane, 1977, p. 36-38 (despre uniformă generalilor din Moldova).

MISCELLANEA HISTORICA (II).
ADDITAMENTA ICONOGRAPHICA (I)

- Abstract -

The complex investigation of certain plastic representations – already known or recently identified – such as the historical portraits of certain voivodes / princes / reigning princes of the Romanian countries (Al. C. Moruzi, Prince of Moldavia (1792, 1802-1806) and Walachia (1793-1796, 1799-1801), Scarlat Calimach, Prince of Moldavia (1806, 1807-1810, 1812-1819) and Grigore V Alexandru Ghika, Prince of Moldavia (1849-1856)), represents a valuable contribution to the iconographic repertoire of our national history.

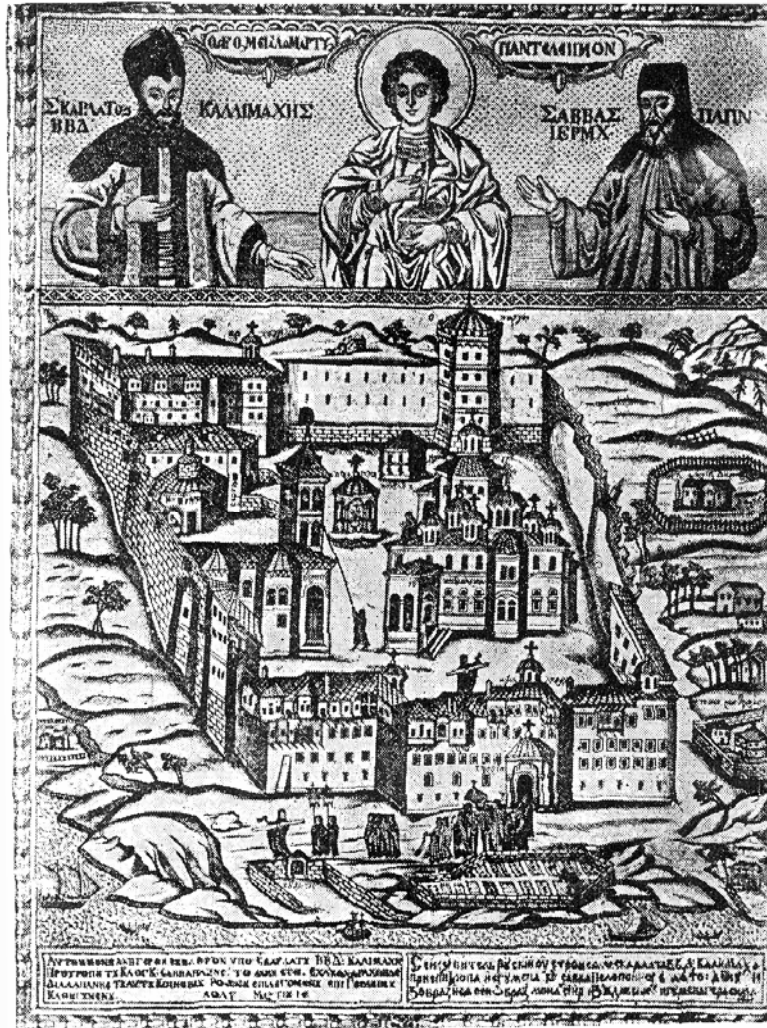
Pl. I - Al.C. Moruzi Vv.
(Muzeul Societății Istorice
și Etnologice din Atena)

Pl. II - Al.C. Moruzi Vv.
(Muzeul de Istorie Galați)

Pl. III - Grigore V Alexandru Ghica Vv.

Pl. IV - Scarlat Calimach Vv.
 Stampă - M-reă "Sf. Pantelimon", Muntele Athos.